

43. „Ezeket a jegyzeteket — írja Babits — egy művész írta, aki néha a tudományról álmodott.“ És ugyanígy — szerencsére — akadhatnak tudósok, akik néha a művészetéről álmodnak (Uo. 105. l.).

44. Ami igazán érdekes benne [az intervjúban], rendszerint nincs benn az újságban, ami pedig benne van, ritkán érdekes (M. Nemzet, 1942. április 5.).

45. A francia szerint: minden szabad, ami nincs külön megtiltva. A német szerint: minden meg van tiltva, ami nem szabad (Tempefői, Magyarul is lehetne? M. Nemzet, 1942. február 6.).

46. Jogállamban előbbre való a jog, mint a hatalom — hatalmi államban előbbre való hatalom, mint a jog (Coudenhove-Kalergi, Totális állam, totális ember, ford. Gáspár Zoltán, 16.).

47. A jogállam azért él a hatalommal, hogy érvényt szerezzen a jognak, a hatalmi állam azért él a joggal, hogy hatalmát fenntartsa és megszilárdítsa (Uo.).

48. ... talán nem a házasság reformjával kell a közerkölesöt, hanem a közerköles reformjával a házasságot megszilárdítani (M. Nemzet, 1941. május 11.).

49. [A falu] annyit termel, amennyit fogyaszt, és annyit fogyaszt, amennyit termel (Szabó Zoltán, A tardi helyzet 157. l.).

50. Minden magyar parasztot született arisztokratának tartok. Mi a különbség hát köztünk? — Semmi különbség sincs! Én is minden arisztokratát született parasztnak tartok [Illyés Gyula, Naplójegyzetek. Nyugat XXXIV. (1941), 515. l.].

51. ... ami a természeti világban az időjárás, az a szellemi életben a világnézet. Megmagyarázhatatlan szeszélyesség látszata alatt szigorú oktörvény érvényesül benne, vagy ha valakinek jobban tetszik így: szigorú oktörvény látszata alatt megmagyarázhatatlan szeszély érvényesül benne [Ravasz László, A szent izgágaság. Protestáns Szemle XLIX (1940), 161. l.].

Mint látható, a kereszteződés különös alakzata nem is olyan ritka a magyar irodalomban sem, ha egy év alatt (amely olvasmányok dolgában nem is volt gazdag) ennyi gyűlt össze. És az is igen valószínű, hogy nem mindeniket jegyeztem föl, nem mindeniket vettem észre, mert minél jobban leköti egy könyv tartalma az ember figyelmét, annál kevésbé ér rá az efféle ügyelni.

Gyakori előfordulását csak részben érteti meg a gondolatok szabatos kifejezésére való törekvés, sokkal inkább az embernek az a véleszületett hajlandósága, hogy minden eszközét tetszetőssé, széppé, díszessé tegye, vagyis játékos, művészi ösztöne. Nem is más némelyik chiasmus, mint pusztán játék a szavakkal, sokszor csak egy fél lépés választja el az igazán meglepni és elképesztetni akaró szójátéktól. Ez a díszítő kedv az oka annak, hogy ezzel az alakzattal leggyakrabban költőknél és szónokoknál találkozunk, akik hallgatóságukkal, olvasótáborukkal nemesak megértetni akarnak valamit, hanem hatni is akarnak rája.

Kis hibák — gyakori vétségek VII.* 50. Az utca magyar nyelve. Az unalomig fölpanaszolt szeplője az utcának a cégtáblák, hirdetések magyartalansága és helytelen helyesírása. Folyóiratok, napilapok sokszor szóvá tették már ezt a kérdést, de nem venni észre, hogy valami eredménye lett volna; a helyzet nem igen változott meg. Hogy a távolabbi városrészekben ilyen és hasonló hirdetések vannak az ablakban: „Csinosan butorozot szóba azonal kiadó“, azon bosszankodik ugyan az ember, de hamar meg is bocsátja. Nem veheti azonban olyan könnyen, ha előkelő belvárosi moziban olvas illet: Előadások

* Az előbbi közleményeket l. az EM. 1939—42. évf.-ban.

kezdetre 5—7—9 órakór. Jegyelövétel délelőtt 10—11. Vagyis nem lehet közöm-kös az embernek, ha nem tesz különbséget a rövid és hosszú o—ó, ö—ő között, jobban mondva, ha csaknem következetesen fölcseréli őket.

Hány ilyenfélebe botlik belé az ember jártában-keltében. Egyszer már megírtam valahol, hogy valamely hatóságoknak (városnak, rendőrségnek, iparhatóságnak) erre is ki kellene terjesztenie gondviselését, hiszen a nyelv helyes használata, tisztasága volna olyan fontos, mint az utcáké, házaké. Úgy látszik azonban, hogy a háborús, rendkívüli idők annyira elfoglalják őket, hogy erre nincsen érzékük. De van sok társadalmi egyesületünk, szervezetünk, szövetségünk, nem vállalhatná-é magára valamelyik ezt a nyelvvédő és egyúttal népnevelő munkát is? Valamit igazán tenni kellene, mert a sok helytelenség mindennapos olvasása az épnyelvű és tanultabb emberek érzékét is megzavarhatja, félrevezetheti és végül megronthatja.

51. **Az utak helyesírása.** Ugyanide kívánczok egy másik tapasztalatom, melyet nyári kirándulásom során szereztem. Az egyik község bejáratában *Kolosborsa* nevet olvastam, így régiesen *s*-sel *zs* helyett, egy másikban *Pán-ezélceh*-et, ugyancsak régimódon *c* helyett *cz*-vel. Hiszen szép a régihez, a hagyományoshoz ragaszkodni — egy bizonyos határig, de úgy tudom, hogy a helységek nevét a hivatalosan megállapított alakban kell használnunk, még akkor is, ha a régies írásból semmi félreértés nem származik. Hogyan és honnan tanulja meg a falusi ember a községek nevének mai írását helyesen, ha maguk a hatóságok nem adnak módot rá, ha nem törődnek véle.

Azt csak mellékesen jegyzem meg, hogy ugyanezen a vidéken (bizonyára másutt is) ilyen szótagolású fölíratok vannak: Az út rossz! *Gépk-ocsival* nem járható! és *Gépkocsiv-al* nem járható! Az igazság kedvéért meg kell vallanom, hogy helyesen írt szövegek is vannak, sőt ezek vannak többségben. Csakhogy hibásnak nem volna szabad lennie. Ilyennek sem volna szabad előfordulnia: Autóbusz megáló, egy *l*-lel, pedig egy magánvállalat egész útvonalán így van.

52. **Kodolányi János** ismét kísérletet tett egy novellában [Nyúlcsánk meg Jajgató, M. Csillag II. (1942.) II.: 127.] a vezérek-korabeli magyar nyelv utánzására, helyesebben feltámasztására, minthogy utánozni csak olyat lehet, ami van, ami ismeretes, a vezérek korának nyelve azonban nem maradt ránk, tehát nem is ismeretes. A nyelvtudomány még nem jutott odáig, hogy az akkori nyelvet rekonstruálhassa, valószínűleg nem is fog eljutni soha, ha csak valami csoda folytán tartalmaz írott (faragott, vésett) emléke elő nem kerül valahonnan. Egyes szók, nyelvtani alakok akkori állapotára több-kevesebb bizonyossággal lehet ugyan következtetni, de az egész beszédet elhithető és elhithető módon megállapítani nem lehet.

Az a kérdés, szükség van-e erre. A tudomány természetesen nagy hasznát látná, de a szépirodalomnak egyáltalában nincsen szüksége rá. Az írónak még akkor sem volna szabad véle élnie, ha történetesen ismernők ennek a régi kornak nyelvét, mert sok tekintetben elavult, ha nem is teljesen érthetetlen, de nehezen érthető. Egy régi nyelven fennmaradt irodalmi alkotás lehet művészi hatású (ennek a hatásnak sok tényezője van), de az utánzatnak, a hamisítványnak aligha. A régi kor éreztetésének mások a művészi, nyelvi eszközei, amint erre többek között példát adott *Arany János* a Buda halálában, *Gárdonyi Géza* A láthatatlan emberben. Amit Kodolányi János mívelt, az nem művészi, sokszor érthetetlen és elsősorban hamis.

Voltaképpen nem is erről akartam beszélni, ez csaknem akaratlanul bugygyant ki belőlem. — A novella így kezdődik: „Tobfia Ugal... sátrában egy kopasz, hajlottorrú, nagybajuszú rongyos embert *fakgat*. Ez a *fakgat* írásmód

ütötte meg a szememet, mert igaz ugyan, hogy a szó töve *fak-*, rokona a *fak-ad*, *fak-aszt* ige, és annyi mint nyilatkozatra, vallomásra, ki-*fak*-adásra készlet, de jelentése átvitt értelmű lett, családjától elszigetelődött. Ezért az Akadémia helyesírási szabályainak szójegyzékében ezt olvassuk: *faggat* (nem: fagkat). Még az *aggat*, *szaggat* igét is két *g*-vel írjuk, (nem pedig: akgat, szakgat), így rendeli az Akadémia, holott jelentésük igen kevésbé távolodott el társaitól (ak-ad, ak-aszt; szak-ad, szak-ít, szak-aszt).

53. Mostanában mind gyakrabban olvasható a szabályzat követelte *ahhoz*, *ehhez* helyett *ához*, *ehez* egy *h*-val. Amikor ezt a hibát baráti társaságban szóvá tettem, egyik tagja védelmébe vette azzal az indokolással, hogy ma már senki sem mondja kettős mássalhangzóval, kár tehát erőltetni. Alig engedett álláspontjából akkor is, amikor analógiákra hivatkoztunk; azt mondjuk és írjuk: *abban—ebben*, *akkor—ekkor*, *attól—ettől*, sőt azt is írjuk: *afféle—efféle*, ámbr ezeket is legtöbbször már csak egy mássalhangzóval ejtik. Az Akadémia is éppen az analógia miatt ragaszkodik a csaknem általános kiejtés ellenére a származtató-elemző írásmódhoz, mert így könnyebb megtanulni és megtartani, könnyebb, mintha még kivételeket is kellene elraktározni. A kettős *h* elhanyagolásának természetesen az a magyarázata, hogy képzése különbözik a többi hangétól (sokan nem is tartják igazi, teljes értékű hangnak), nem olyan erőteljes, hangzós; több nyelvben lassanként egészen elgyengült vagy ki is veszett.

Ugyancsak a szóelemző elvnek kell érvényesülnie akkor is ha a *h*-végű szavakhoz, aminők pl. *céh*, *düh*, *juh*, *méh*, *oláh*, *pléh*, kell *hoz*-*hez*-*höz* ragot függeszteni; tehát: *céhhez*, *csehhez*, *dühhöz*, *juhhoz* stb., hogy a szó töve és a rag világosan kielemezhető legyen. Erre ugyan ritkán kerül sor, de éppen ezért jó fölhívni rá a figyelmet. A *val-vel* és *vá-vé* ragot pedig ezek a szavak változatlanul hagyják, vagyis a rag *v*-je nem esik ki, a szóvégi *h* nem nyúlik meg, tehát: *méhvel*, *oláhval*, *pléhvel*; *méhvé*, *oláhvá*, *pléhvé*, (nem pedig: *méhhel*, *oláhhel*, *pléhhel*; *méhhé*, *oláhhá*, *pléhhé*, ahogyan olykor látható).

54. Hadd fejezzem be a sort egy másik helyesírási hibával, amelyet ugyancsak a ragok helytelen kiírásával szoktak elkövetni, még pedig akkor, amikor *számhoz* kell ragot függeszteni. Leginkább a *-val*, *-vel* rag használatakor esik meg a baj. Nemrégiben ezt olvastam: „...amíg hazánkban 48.423-al, vagy Németországban 285.484-el több gyermek született, mint amennyi ember meghalt [Hitel VII (1942), 296.]. A hiba, a hiány ebben az esetben az, hogy a *val*, *vel* rag kieső *v*-je helyett a szám utolsó hangjának pótlónyújtásul való kiírása elmaradt; helyesen így volna: 48.423-mal, 285.484-gyel. Úgy kell eljárni, mintha a számot betűvel írónk ki, tehát: három-mal, négy-gyel; így a többi is: 1-gyel (eggyel, egy-gyel), 5-tel (öt-tel), 6-tal (hat-tal), 8-cal (nyolc-cal), 10-zel (tíz-zel), 20-szal (húsz-szal), 30-cal (harminc-cal), 40-nel, 100-zal, 1000-rel stb.

Brüll Emánuel